

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.2.11>

КВАЛІФІКАЦІЯ, ПРОТОКОЛ І ДОКАЗИ У СПРАВАХ ПРО БУЛІНГ

Гутник А.В.,*докторка філософії у галузі права,**капітан поліції,**інспектор Служби освітньої безпеки**Калуського РВП ГУНП в Івано-Франківській області*

ORCID: 0000-0002-5447-7256

Гутник А.В. Кваліфікація, протокол і докази у справах про булінг.

У статті проаналізовано особливості притягнення до адміністративної відповідальності за булінг (цькування) в межах освітнього процесу. Авторка зосереджується на застосуванні статті 173-4 КУпАП у судовій практиці 2020–2025 років, що демонструє значний відсоток закритих справ. Систематизовано типові помилки у правозастосуванні: неправильну кваліфікацію правопорушення, зокрема через невірне визначення суб'єкта відповідальності; формальний підхід до складання протоколів, а також відсутність належної доказової бази.

Проаналізовано труднощі визначення вікового цензу осіб, які вчиняють діяння з ознаками булінгу, з урахуванням того, що діти до 16 років не можуть бути суб'єктами адміністративної відповідальності. Водночас зазначено, що батьки мають нести відповідальність у випадках, коли дитина вчиняє дії з ознаками булінгу, навіть у віці до 14 років. Обґрунтовано доцільність призначення експертизи у справах, де виникають сумніви щодо усвідомлення дитиною значення своїх дій.

Окрема увага приділена змісту протоколів про адміністративні правопорушення, які часто не відповідають вимогам ст. 256 КУпАП та ст. 173-4 КУпАП. Розглянуто окремі приклади судової практики, які ілюструють типові помилки у складанні фабули протоколу: не зазначається систематичність дій, вид насильства, конкретні дати, час, місце вчинення діяння та заподіяна шкода. Підкреслюється потреба у встановленні єдиних критеріїв для визначення систематичності булінгу за аналогією з домашнім насильством, що вже має напрацьовану правову позицію Верховного Суду.

Зазначено, що збирання доказів у справах про булінг має ґрунтуватися на поєднанні письмових звернень, пояснень, аудіо, відео, фото та інших матеріалів тощо. Важливо документувати щонайменше три епізоди булінгу з вказівкою на дату, час, місце та вид насильства для підтвердження систематичності, а також зазначати яка шкода була завдана, або могла бути.

На основі проведеної наукової розвідки запропоновано вдосконалення структури ст. 173-4 КУпАП та внесення змін до ст. 184 КУпАП із метою встановлення систематичності та унормування суб'єктів відповідальності за правопорушення.

Ключові слова: адміністративне правопорушення, кримінальне провадження, доказування, психолого-психіатрична експертиза, домашнє насильство, неповнолітній, дитина.

Hutnyk A.V. Qualifications, protocol and evidence in bullying cases.

The article analyses the peculiarities of bringing to administrative liability for bullying (harassment) within the educational process. The author focuses on the application of Article 173-4 of the Code of Administrative Offences in the judicial practice of 2020-2025, which demonstrates a significant percentage of closed cases. The author systematises typical mistakes in law enforcement: incorrect qualification of an offence, in particular, due to incorrect identification of the subject of liability; formal approach to drawing up protocols, as well as lack of proper evidence.

The author analyses the difficulties of determining the age limit for persons who commit acts with signs of bullying, given that children under 16 cannot be subjects of administrative liability. At the same time, it is noted that parents should be held liable in cases where a child commits acts with signs of bullying, even under the age of 14. The author substantiates the expediency of appointing an expert examination in cases where there are doubts as to whether a child is aware of the significance of his or her actions.

Particular attention is paid to the content of protocols on administrative offences, which often do not meet the requirements of Art. 256 of the Code of Administrative Offences and Art. 173-4 of the Code of Administrative Offences. Some examples of judicial practice illustrating typical mistakes in drafting the plot of the protocol are considered: the systematic nature of actions, the type of violence, specific dates, time, place of commission of the act and the damage caused are not indicated. The author emphasises the need to establish uniform criteria for determining the systematic nature of bullying, similar to domestic violence, which has already been established by the Supreme Court.

It is noted that the collection of evidence in bullying cases should be based on a combination of written statements, explanations, audio, video, photos and other materials, etc. It is important to document at least three episodes of bullying, indicating the date, time, place and type of violence to confirm the systematic nature of the violence, as well as to indicate what harm was or could have been caused.

On the basis of the scientific research, the author proposes to improve the structure of Article 173-4 of the Code of Administrative Offences and to amend Article 184 of the Code of Administrative Offences in order to establish systematicity and regulate the subjects of responsibility for the offence.

Key words: administrative offence, criminal proceedings evidence, psychological and psychiatric examination, domestic violence, minor, child.

Постановка проблеми. У 2019 р. набрали чинності зміни до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню), зокрема КУпАП доповнено статтею 173-4, яка встановлює адміністративну відповідальність за булінг. На практиці часто виникають проблеми під час складення протоколу (зокрема формулювання фабули) у перебігу доказування. Є низка складнощів із розмежуванням булінгу з іншими адміністративними чи кримінальними правопорушеннями.

Аналіз звітів судів першої інстанції за період 2020–2024 рр. щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення показує, що половина справ по булінгу у суді закривається. Так, у 2020 р. закрито 55% розглянутих справ, у 2021 р. – 57%, у 2022 р. – 67%, у 2023 р. – 50%, у 2024 р. – 51%. Найчастіше закривають справи за відсутністю складу і події адміністративного правопорушення, зокрема у 2020 р. за цією підставою закрито 46% справ від загальної кількості закритих, у 2021 р. – 53%, у 2022 р. – 40%, у 2023 р. – 55%, у 2024 р. – 56% [1; 2; 3; 4; 5]. Іншими причинами закриття є закінчення строків накладення адміністративного стягнення, або звільнення від відповідальності через малозначність. Непоодинокими є випадки повернення матеріалів для належного дооформлення. Вказане підтверджує що є проблеми із складенням протоколів, документуванням булінгу. Також створені передумови ймовірних порушень прав потерпілих, а поліцейські наражаються на ризики допущення вже «запрограмованих» законодавцем помилок при документуванні цього правопорушення.

Мета дослідження: виявлення проблем правозастосування у справах про булінг щодо кваліфікації, складення протоколу, доказування. Поставлено завдання щодо розроблення пропозицій задля вдосконалення КУпАП і уніфікації практики його застосування.

Стан опрацювання проблематики. Аналіз судової практики за ст. 173-4 КУпАП здійснювали Ю. Градова, І. Дрок [6], М. Колеснікова та Г. Зінченко [7], Є. Соболь [8], І. Соколова та А. Філіпова [9], О. Юшкевич та ін. Втім, ці дослідження пов'язані із аналізом практики 2019–2021 рр. та не містять конкретних пропозицій для правозастосовувачів. Вагомий внесок у дослідження судової практики здійснила адвокатка Л. Гретченко. У 2022 р. М. Приходько захистила дисертацію на тему «Адміністративна відповідальність за булінг (цькування) в Україні», яка комплексно досліджує цю проблему. Однак робота є більш теоретичною та мало пов'язана із дослідженням судової практики. У 2024 р. опубліковано науково-методичні рекомендації «Діяльність інспекторів служби освітньої безпеки щодо попередження та реагування на випадки булінгу в закладах загальної середньої освіти», розроблені Н. Ситник, К. Бугайчук, О. Федосова, К. Чишко (2024) [10], які більше спрямовані на вирішення практичних проблем, містять вибірку судових справ та їх аналіз. Незважаючи на це, у наукових розвідках не надано достатньо практичних порад щодо варіацій кваліфікації насильства, яке вчиняється в освітньому середовищі, особливостей складення протоколу за ст. 173-4 КУпАП та збирання доказів під час документування цього правопорушення.

Виклад основного матеріалу.

Неправильна кваліфікація адміністративного правопорушення.

Так, за різними частинами ст. 173-4 КУпАП помилково кваліфікують разовий конфлікт між учасниками освітнього процесу. Хоча такі діяння мають бути кваліфіковані за іншими статтями КУпАП, зокрема за ч. 3 ст. 184 КУпАП, або за відповідною частиною статті/статтею КК України. Наприклад, правильною є кваліфікація: ч. 3 ст. 184 КУпАП дій матері, син якої вчинив конфлікт із потерпілим, ображав його нецензурними словами та вдарив кілька раз по лицю, не спричинивши при цьому тілесних ушкоджень [11]; за ч. 1 ст. 125 КК України дій вчительки, яка схопила малолітнього за ліве вухо та стиснувши його стала крутити, а після долонею нанесла один удар в потилицю, чим спричинила потерпілому легкі тілесні ушкодження [12]. Для розмежування разового конфлікту важливо також встановлювати ролі учасників.

Як засвідчує судова практика, булінг помилково кваліфікують за ч. 3 ст. 184 КУпАП, хоча правильною кваліфікацією є ч. 3 або ч. 4 ст. 173-4 КУпАП [6, с. 47; 9, с.135–136]. Науковці зазначають, що є випадки коли замість ст. 173-4 КУпАП поліцейські кваліфікують дії викладачів-правопорушників за ст. 173 КУпАП (дрібне хуліганство) [7, с. 271–272].

В окремих випадках, помилкова кваліфікація пов'язана із неправильним визначенням суб'єкта адміністративного правопорушення. Суб'єкт булінгу за ч. 1 та ч. 2 ст. 173-4 КУпАП є особа яка досягла 16-ти років та є учасником освітнього процесу.

За ч. 3 та ч. 4 ст. 173-4 КУпАП може бути кваліфіковано «діяння, передбачене частиною першою цієї статті, вчинене малолітніми або неповнолітніми особами віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років». Втім, відповідальність за такі діяння покладається на батьків, що впливає із санкцій цих частин – «накладення штрафу **на батьків або осіб, що їх замінюють**», а також з ч. 3 ст. 184 КУпАП, яка передбачає винятки за яких ця частина статті не застосовується – «порушення, передбачені ч. 3, ч. 4 ст. 173-4 КУпАП» [13]. Поняття малолітньої особи надано у ч. 1 ст. 31 ЦК України – особа, яка не досягла чотирнадцяти років (до 14 р.), поняття неповнолітньої особи надано у ч. 1 ст. 32 ЦК України – особа віком від 14 до 18 років [14]. Отже, за ч. 3 та ч. 4 ст. 173-4 КУпАП може бути кваліфіковано «діяння, передбачене частиною першою цієї статті, вчинене малолітніми (до 14 р. – прим. А.В.) або неповнолітніми особами віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років (14-16 р. – прим. А.В.).

Є і інша позиція: за ч. 3 та ч. 4 ст. 173-4 КУпАП слід притягувати до адміністративної відповідальності батьків чи осіб, що їх замінюють, якщо їх дитина-учасник освітнього процесу вчинила булінг у віці 14-16 років. Так, суд констатував: «малолітня особа, якій виповнилось 12 років на момент вчинення діяння, зазначеного в протоколі – не досягла 14-річного віку, тобто віку, з якого у її батьків могла б наступити відповідальність, передбачена ч.3 ст.173-4 КУпАП... тому батько ... не є суб'єктом адміністративного правопорушення, передбаченого ч.3 ст.173-4 КУпАП» [15]. Втім, ст. 173-4 КУпАП є самостійною нормою, а її тлумачення через ч. 3 ст. 184 КУпАП не відповідає самому змісту покарання за булінг.

Можлива кваліфікація вчиненого насильства між учасниками освітнього процесу залежно від кількості випадків вчиненого насильства, сторін, віку, що схематично зображено у таблиці 1.

Таблиця 1

Кількість випадків вчиненого насильства	Сторони	Вік особи, яка здійснила насильство	Відповідальність
Одноразовий конфлікт	Переважно рівносильні учасники	Особа досягла 16 р.	Особа несе відповідальність самостійно (адміністративну чи кримінальну)
		14-16 р.	Дитина несе тільки кримінальну відповідальність за вчинення кримінальних правопорушень передбачених ст.ст. 115, 116, 121, 122, 152, 153, 185, 186, 187, 189 КК України
			Батьки несуть відповідальність за ч. 3 ст. 184 КУпАП – якщо дитина вчинила правопорушення, відповідальність за яке передбачене КУпАП, а за ч. 4 ст. 184 КУпАП, якщо неповнолітній вчинив діяння, яке містить ознаки кримінального правопорушення, відповідальність за яке передбачена КК України, якщо він не досяг віку, з якого настає кримінальна відповідальність
		До 14 р.	Батьки несуть відповідальність за ч.ч. 1, 2, 3 або 4 ст. 184 КУпАП
Систематичне насильство – булінг	Кривдник сильніший, а потерпілий – слабший	Особа досягла 16 р.	Особа несе відповідальність за ч. 1 або ч. 2 ст. 173-4 КУпАП, або кримінальну відповідальність
		До 16 р.	Батьки несуть відповідальність за ч. 3 або 4 ст. 173-4 КУпАП

Слід зазначити, що дитина у віці до 16 років не є суб'єктом адміністративного правопорушення, а може вчинити тільки об'єктивно протиправне діяння. Тому не вірно загалом зазначати, що дитина віком до 16 років вчиняє булінг, так як немає складу такого правопорушення.

Із цього приводу радимо вдатися до ст. 498 КПК України щодо застосування примусових заходів виховного характеру до осіб, які не досягли віку з якого настає кримінальна відповідальність, де вживається термін «суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність» [16]. А у ч. 3 ст. 184 КУпАП щодо неповнолітніх віком від 14 до 16 років, які не досягли віку з якого настає адміністративна відповідальність

використовується термін «правопорушення, відповідальність за яке передбачено цим Кодексом» [13]. Хоча, знову ж таки цей термін не є коректним. Тому, надалі, послугувуватимемось терміном «діяння, що підпадає під ознаки булінгу», якщо таке діяння вчинила дитина віком до 16 років.

Але з якого віку дитина може вчинити діяння, що підпадає під ознаки булінгу? На жаль, відповіді на це питання КУпАП нам не дає, і судова практика Верховного Суду також відсутня.

Особливістю булінгу є перебування сторін в одному колективі, адже саме таку умову пропонує нам Закон України «Про охорону дитинства» [17]. Перший колектив у який потрапляє дитина – заклад дошкільної освіти. Теоретично дитина може вчиняти булінг вже перебуваючи у такому закладі. Втім, чи розуміє дитина у такому віці свої дії?

Судова практика містить випадки, коли за ч. 3 ст. 173-4 КУпАП складався протокол на батьків за вчинення дитиною діяння, що підпадає під ознаки булінгу **у віці 7 років** (закрито через недоведеність систематичності) [18], 9 років (закрито за закінченням строків) [19], 10 років (накладено штраф [20]; вину визнано, але закрито за закінченням строків [21]), 13 років (накладено штраф) [22; 23]. **За класами:** дитина-кривдник перебувала у 2-ому класі (закрито через не коректні дані у протоколі, які не було усунуто хоча протокол повертався на доопрацювання) [24]; неправильно кваліфіковано дії матері, а тому закрито [25]), 4-ому класі (накладено штраф) [26], 6-ому класі (маму визнано винною але закрито за закінченням строків) [27], 9-ому класі (повернуто на доопрацювання [28], а потім закрито за відсутністю складу [29]). **За тривалістю:** У одній із постанов суд встановив що систематичність булінгу щодо потерпілої була протягом 2 років [30], тобто кривдник чинив насильство з віку 11 до 13 років (накладено штраф). У іншій справі – батьки зазначали що їх дитина 7 років страждає від булінгу (з 1 класу) [31].

Є. Соболь аналізував судову справу, у якій учень 2-го класу вчиняв булінг свого вчителя. Ця справа була закрита через недоведеність систематичності насильства. Втім, науковець задає слушне питання: «Чи дійсно особа, знаходячись в другому класі, не може усвідомлювати вчинення своїх дій?» [8, с. 83].

Вважаємо, що варто звернутися до чинного КПК України, у нормах якого ця проблематика має як теоретичне, так і практичне вирішення. У кримінальному провадженні передбачена можливість застосування примусових заходів виховного характеру до осіб віком від 11 років до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність [16]. Тобто з 11 до 14 або 16 років.

Вважаємо, що недоцільно встановлювати чітку нижню межу віку дитини для того, щоб притягнути батьків до адміністративної відповідальності за ч. 3 чи ч. 4 ст. 173-4 КУпАП. Кожна дитина розвивається по-своєму, а тому усвідомлення значення своїх дій і керування ними може розпочатися у різному віці. Втім, вчинення насильства є неприпустимим незалежно від віку кривдника. І власне батьки повинні виховувати дитину так, щоб вона це насильство щодо інших не вчиняла. Не потрібно чекати доки дитина досягне певного віку для того, щоб якимось чином на це впливати. А у випадках, якщо дитина вчиняє діяння, що мають ознаки булінгу та є сумніви щодо здатності усвідомлення своїх дій та керування ними – вважаємо за правильне призначати експертизу за аналогією з КПК України.

Наприклад, кримінальне судочинство передбачає можливість проведення комплексної психолого-психіатричної та психологічної експертизи щодо неповнолітніх. Відповідно до ч. 1 ст. 486 КПК України «у разі необхідності для вирішення питання про наявність у неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого психічного захворювання чи затримки психічного розвитку та його здатності повністю або частково усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними в конкретній ситуації призначається комплексна психолого-психіатрична експертиза» [16].

Для того, щоб сприйняття та застосування ст. 173-4 КУпАП було однаковим, доцільно внести зміни до КУпАП. Адже цілком зрозуміліше було б залишити ч. 1, ч. 2, ч. 5 у ст. 173-5 КУпАП де чітко визначений спеціальний суб'єкт – особа, яка досягла 16 років та вчиняє насильство щодо інших учасників освітнього процесу, а в ч. 5 – керівник закладу освіти. Натомість, ч. 3 та ч. 4 зі ст. 173-4 КУпАП виключити.

До ст. 184 КУпАП, яка власне передбачає відповідальність батьків і осіб, що їх замінюють, доцільно внести доповнення, зокрема додати частини про відповідальність за діяння, які підпадають під ознаки булінгу: «вчинення особою віком до 16 років діяння, яке підпадає під ознаки діяння, передбаченого ч. 1 ст. 173-4 КУпАП» та частиною «вчинення особою віком до 16 років діяння, яке підпадає під ознаки діяння, передбаченого ч. 2 ст. 173-4 КУпАП» відповідно.

Вважаємо за доцільне зосередити увагу і на проблемах із кваліфікацією діянь працівників закладу освіти за неповідомлення про факт булінгу до органів Національної поліції (ч. 5 ст. 173-4 КУпАП). Є. Соболь, аналізуючи постанову за ч. 5 ст. 173-4 КУпАП, яка складена на класного керівника, зазначає, що суд закрити справу через відсутність типових ознак булінгу [8, с. 81-82]. Втім, автор не звертає увагу на те, що є ще інша причина, про яку зазначає суд у цій постанові – до

повноважень класного керівника не входить повідомляти уповноважені підрозділи органів Національної поліції України, Службу у справах дітей про випадки булінгу (цькування) в закладі освіти [32], тобто він не може бути суб'єктом цього правопорушення. У ч. 5 ст. 173-4 КУпАП не конкретизовано посаду, яку має обіймати особа, а зазначено що таке неповідомлення може бути вчинене «керівником закладу освіти». І хоч за ч. 5 ст. 173-4 КУпАП протокол переважно складається щодо директора, втім за його відсутності такий протокол може бути складено на іншу особу, яка виконує обов'язки керівника (наприклад заступника директора). Документи, які підтверджують повноваження такої особи мають бути обов'язково додані до матеріалів адміністративного правопорушення. Схематично порядок кваліфікації діянь особи залежно від суб'єкта булінгу зображено у таблиці 2.

Таблиця 2

Суб'єкт булінгу	Хто несе відповідальність	Кваліфікація	Підтвердження родинних зв'язків або повноважень особи
Особа віком до 16 років	Батьки, або особи, що їх замінюють	ч. 3, або ч. 4 ст. 173-4 КУпАП	Свідоцтво про народження дитини; витяг з РАЦС про народження дитини; документ, що посвідчує особу тощо
Особа, яка досягла 16 років (учень, учитель тощо)	Особа, яка досягла 16 років (учень, учитель тощо)	ч. 1 або ч. 2 ст. 173-4 КУпАП	Документ, який посвідчує особу тощо
Керівник закладу освіти (директор, або особа, яка його замінює)	Керівник закладу освіти (директор, або особа, яка його замінює)	ч. 5 ст. 173-4 КУпАП	Наказ про призначення на посаду, посадові обов'язки, документ, що посвідчує особу тощо

Недоліки складання протоколів про адміністративне правопорушення полягають у їх невідповідності ст. 256 КУпАП, ст. 173-4 КУпАП.

Незазначення систематичності, дати, часу. Ознака систематичності є обов'язковою ознакою булінгу і її варто відобразити у ч. 1 ст. 173-4 КУпАП, яка розкриває суть булінгу. Систематичність не може здійснюватися в один день, а є багаторазовими діями протягом певного періоду часу. Суд зазначає, що «діяння, відповідальність за яке передбачена ч. 1 ст. 173-4 КУпАП та ч. 3 ст. 173-4 КУпАП, – не є триваючими, вони є одномоментними та можуть вчинюватись повторно. Тобто при їх кваліфікації необхідно встановлювати точні час, місце, спосіб їх вчинення» [15]. Тому зазначення дати і часу вчинення насильства прямо пов'язані із систематичністю.

Для тлумачення «систематичності» у булінгу можна скористатися тлумаченням цього терміну щодо домашнього насильства. Так, Верховний Суд зазначає, що «систему може становити як неодноразово застосована одна із трьох форм насильства (фізичне, психологічне, економічне – авт.), так і різна варіативність поєднання як фізичного, так і психологічного й економічного насильства щодо однієї і тієї самої потерпілої особи чи осіб» [33]. Тобто, для того щоб констатувати систематичність має бути задокументовано мінімум три випадки із зазначенням дати та часу, виду насильства. І на третій раз варто складати адміністративний протокол.

У зв'язку із схожістю розуміння систематичності та форм насильства у булінгу та домашньому насильстві та для кращого розуміння варіативності можна звернутися до публікації щодо домашнього насильства [34, с. 600].

Отже, фабула протоколу про булінг повинна містити не тільки період часу: наприклад, що булінг вчинявся «з жовтня 2024 року по 11 лютого 2025 року включно» [35]. А з конкретними днями та часом вчинення як мінімум трьох випадків насильства. Відповідно зазначення однієї дати і часу теж не свідчить про систематичність. Наприклад, «01.02.2024 о 13:00 год.... матір допустила систематичне здійснення булінгу» [36]. Таке формулювання загалом є некоректне та нелогічне. Втім, незважаючи на це суд у згаданому випадку визнав факт булінгу, адже мама потерпілого від булінгу зверталась до директора із письмовими заявами тричі: 15.11.2023, 19.01.2024, 01.02.2024, а також було додано інші докази на підтвердження булінгу [36]. Це рішення також «встояло» в апеляції [37].

Незазначення місця вчинення. «У протоколі відсутня точна адреса, населений пункт, вулиця тощо. Саме по собі зазначення в протоколі назви освітнього закладу без зазначення точної адреси місця його розташування свідчить про те, що протокол не відповідає вимогам ст. 256 КУпАП щодо його змісту» [15].

Незазначення виду насильницьких дій. У протоколах часто зазначають що особа «вчинила психологічне (фізичне, економічне) насильство і не конкретизують об'єктивні ознаки адміністративного правопорушення [38; 39; 40; 41], а саме дії які вчинила особа.

Незазначення яка шкода завдана. Відповідно до ч. 1 ст. 173-4 КУпАП, внаслідок булінгу «могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого» [13]. Отже, про це теж варто зазначити у протоколі.

Схиляємось до думки, що внаслідок фізичного, психологічного, економічного, сексуального насильства зазвичай завдана шкода психічному здоров'ю потерпілого.

Складено один протокол щодо двох потерпілих. Неправильною є практика складення одного протоколу щодо двох потерпілих. Наприклад у одному з таких випадків суд не звернув на це увагу, втім доказів вчинення насильства систематично надано не було і суд закрит справу за відсутністю складу і події [39]. Однак, неможливо щоб кривдник вчиняв однакове і одночасне насильство щодо двох осіб. Адміністративне документування має бути ретельним та здійснюватися окремо щодо кожного потерпілого з метою визначення усіх випадків насильства та шкоди, яка завдана внаслідок таких дій.

Отже, варто правильно складати протокол адміністративного правопорушення та зазначати період вчинення булінгу, конкретизувати мінімум три випадки насильства із датою, часом, місцем та конкретними діями, видом насильства і шкодою яка могла бути завдана чи була завдана.

Відсутність доказів вчинення булінгу є ще однією причиною закриття проваджень. В одних випадках суд конкретизує, яких доказів не вистачає: пояснень від керівника закладу освіти, педагогічних працівників з приводу булінгу у закладі освіти; відомостей про звернення до керівника закладу про факти булінгу [42]. В інших – зазначає, що не доведено систематичність насильства чи що особі завдано шкоду.

У кожному випадку докази можуть бути різними, зокрема це можуть бути:

(1) повідомлення, заяви про вчинення насильства – звернення потерпілої особи чи її законного представника до адміністрації закладу освіти, доповідні записки від вчителів, класного керівника, звернення керівника закладу освіти до Національної поліції тощо;

(2) пояснення кривдника, потерпілого, свідків, вчителів, адміністрації тощо;

(3) характеристики кривдника та потерпілого від психолога, адміністрації закладу, класного керівника тощо;

(4) речові докази: пошкоджені чи знищені речі;

(5) фото, відео та аудіо матеріали, на яких зафіксовано момент вчинення насильства, або ж завдану шкоду;

(6) документи, які підтверджують що сторони булінгу – учасники освітнього процесу (наприклад учнівські, студентські квитки), родинні зв'язки дітей та батьків, повноваження керівника закладу освіти (приклад наведено у таблиці 2).

Цей перелік не є вичерпним.

Простіше фіксувати вчинення систематичності, якщо це був кібербулінг (булінг із застосуванням засобів електронних комунікацій). Так, факт насильства може міститися у повідомленнях, відео, фото чи звукозаписах у месенджерах, соціальних мережах, смс-повідомленнях. Це зручно тим, що кожне повідомлення автоматично має дату та час, дані відправника. Безпосередній огляд відео, прослуховування звукозаписів, читання повідомлень дають можливість суду краще оцінити як особу самого кривдника, його рівень інтелекту, вид образ чи насмішок та встановити наявність/відсутність завданої психологічної шкоди.

Однак до моменту розгляду справи у суді ці листування можуть бути умисно видалені кривдником, або ж відомості можуть бути втрачені через оновлення додатків, програмного забезпечення вірус чи загублення/крадіжку телефону. Тому варто подбати про належну фіксацію доказів [43, с. 60].

Висновки. У результаті дослідження судової практики застосування ст. 173-4 КУпАП встановлено, що головними проблемами є неправильна кваліфікація діянь, недотримання вимог до складання адміністративного протоколу, а також неналежне збирання доказів. Виявлено помилки при визначенні суб'єкта правопорушення, невірне тлумачення ознаки систематичності, а також проблеми у встановленні віку особи, здатної вчинити діяння, що підпадає під ознаки булінгу.

З метою вдосконалення КУпАП запропоновано:

1. Виключити ч. 3 та ч. 4 зі ст. 173-4 КУпАП.

2. Доповнити визначення булінгу у ч. 1 ст. 173-4 КУпАП ознакою систематичності.

3. Доповнити ст. 184 КУпАП частинами про відповідальність за діяння, які підпадають під ознаки булінгу: «вчинення особою віком до 16 років діяння, яке підпадає під ознаки діяння, передбаченого ч. 1 ст. 173-4 КУпАП» та частиною за «вчинення особою віком до 16 років діяння, яке підпадає під ознаки діяння, передбаченого ч. 2 ст. 173-4 КУпАП» відповідно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Звіт судів першої інстанції щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення за 2020 рік. Форма № 1-п. Судова влада України: веб-сайт. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2020.
2. Звіт судів першої інстанції щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення за 2021 рік. Форма № 1-п. Судова влада України: веб-сайт. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvitnist_21.
3. Звіт судів першої інстанції щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення за 2022 рік. Форма № 1-п. Судова влада України: веб-сайт. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2022.
4. Звіт судів першої інстанції щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення за 2023 рік. Форма № 1-п. Судова влада України: веб-сайт. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2023.
5. Звіт судів першої інстанції щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення за 2024 рік. Форма № 1-п. Судова влада України: веб-сайт. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2024.
6. Дрок І.С. Особливості складання протоколу про адміністративне правопорушення, передбачене статтею 173-4 КУпАП. *Організаційно-правове забезпечення підрозділів превентивної діяльності Національної поліції*: матеріали регіон. кругл. столу (м. Дніпро, 19 червня 2020 року). Дніпро : ДДУВС, 2020. С. 45–49.
7. Колеснікова М.В., Зінченко Г.С. Проблемні питання під час провадження у справах про булінг. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів*: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 19–20 травня 2022 року) / редколегія: проф. А.М. Куліш, В.В. Миргород-Карпова, А.В. Стеблянка. Суми: Сумський державний університет, 2022. С. 271–274.
8. Соболев Є.Ю. Судова практика у справах про булінг (цькування). *Наукові записки. Серія: Право*. 2021. № 11. С. 80–85. DOI: 10.36550/2522-9230-2021-11-80-85.
9. Соколова І.О., Філіпова А.Ю. Аналіз судової практики щодо булінгу в освітніх закладах України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2021. № 92. С. 130–140. DOI: <https://doi.org/10.32837/apdp.v0i92.3269>.
10. Діяльність інспекторів служби освітньої безпеки щодо попередження та реагування на випадки булінгу в закладах загальної середньої освіти: наук.-метод. рек. / Н.В. Ситник, К.Л. Бугайчук, О.В. Федосова, К.О. Чишко. Національна поліція України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2024. 73 с.
11. Постанова Жидачівського районного суду Львівської області від 29.04.2025 у справі № 443/500/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126919962#> (дата звернення: 11.05.2025).
12. Вирок Вижицького районного суду Чернівецької області від 29.09.2023 у справі № 721/461/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113830311#> (дата звернення: 11.05.2025).
13. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України № 8073-X від 07.12.1984 (редакція 17.04.2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 11.05.2025).
14. Цивільний кодекс України: Закон України № 435-IV від 16.01.2003 (редакція 09.04.2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 11.05.2025).
15. Постанова Вижицького районного суду Чернівецької області від 23.04.2025 у справі № 713/1101/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126890817> (дата звернення: 11.05.2025).
16. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України № 4651-VI від 13.04.2012 (редакція 09.08.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#top> (дата звернення: 11.05.2025).
17. Про охорону дитинства: Закон України № 2402-III від 26.04.2001 (редакція 01.01.2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 11.05.2025).
18. Постанова Кременецького районного суду Тернопільської області від 12.03.2025 у справі № 601/339/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125815050> (дата звернення: 11.05.2025).
19. Постанова Черняхівського районного суду Житомирської області від 15.03.2022 у справі № 293/259/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103664915> (дата звернення: 11.05.2025).
20. Постанова Зборівського районного суду Тернопільської області від 29.04.2025 у справі № 599/666/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126923385> (дата звернення: 11.05.2025).

21. Постанова Володимир-Волинського міського суду Волинської області від 20.06.2022 у справі № 154/737/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104828477> (дата звернення: 11.05.2025).
22. Постанова Рокитнівський районний суд Рівненської області від 19.12.2023 у справі № 571/2115/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115731648> (дата звернення: 11.05.2025).
23. Постанова Рокитнівський районний суд Рівненської області від 19.12.2023 у справі № 571/2114/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115731647> (дата звернення: 11.05.2025).
24. Постанова Збаразького районного суду Тернопільської області від 22.12.2023 у справі № 598/2264/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115849072> (дата звернення: 11.05.2025).
25. Постанова Заводського районного суду м. Дніпродзержинська від 06.02.2020 у справі № 208/8154/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88159289> (дата звернення: 11.05.2025).
26. Постанова Жовтководського міського суду Дніпропетровської області від 03.04.2025 у справі № 176/596/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126416956> (дата звернення: 11.05.2025).
27. Постанова Ковельського міськрайонного суду Волинської області від 13.02.2025 у справі № 159/6716/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125196378> (дата звернення: 11.05.2025).
28. Постанова Деражнянського районного суду Хмельницької області від 20.12.2024 у справі № 673/1376/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124109812> (дата звернення: 11.05.2025).
29. Постанова Деражнянського районного суду Хмельницької області від 25/03/2025 у справі № 673/1376/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126094583> (дата звернення: 11.05.2025).
30. Постанова Підволочиського районного суду Тернопільської області від 25.08.2023 у справі № 604/1162/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113308780> (дата звернення: 11.05.2025).
31. Постанова Чернігівський апеляційний суд від 17.04.2025 у справі № 751/2150/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126706183> (дата звернення: 11.05.2025).
32. Постанова Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 16.07.2019 у справі № 607/14713/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83128628> (дата звернення: 11.05.2025).
33. Постанова Верховного суду від 14.06.2022 у справі № 585/3184/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105301745> (дата звернення: 11.05.2025).
34. Глов'юк І.В., Гутник А.В., Коць Є.П. Варіативність доказування домашнього насильства: праксеологічний аспект. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 4. С. 598–605. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.101>
35. Постанова Вижницький районний суд Чернівецької області від 29.04.2025 у справі № 713/1102/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127002894> (дата звернення: 11.05.2025).
36. Постанова Обухівського районного суду Київської області від 15.04.2024 у справі № 372/1115/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118409181> (дата звернення: 11.05.2025).
37. Постанова Київський апеляційний суд від 17.06.2024. у справі № 372/1115/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119877978> (дата звернення: 11.05.2025).
38. Постанова Жовтководського міського суду Дніпропетровської області від 21.02.2025 у справі № 176/163/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124590253> (дата звернення: 11.05.2025).
39. Постанова Кременецького районного суду Тернопільської області від 19.02.2025 у справі № 601/417/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125252370> (дата звернення: 11.05.2025).
40. Постанова Шумського районного суду Тернопільської області від 23.03.2025 у справі № 609/261/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126060829> (дата звернення: 11.05.2025).
41. Постанова Деражнянського районного суду Хмельницької області від 16.02.2025 у справі № 673/1374/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124488007> (дата звернення: 11.05.2025).

42. Постанова Бобринецького районного суду Кіровоградської області від 23.05.2024 у справі № 383/484/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119220378> (дата звернення: 11.05.2025).
43. Здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, з метою використання найкращих міжнародних практик, забезпечення орієнтованих на потерпілого підходів, у тому числі права на представництво та безоплатну вторинну правничу допомогу: методичні рекомендації / колектив авторів. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. 180 с.